

Kaarle XII:n mysteeri

Kenen kuula kaatoi kuninkaan?

Scanstockphoto

Kaarle XII katselee
välteliäna tämän
päivän Tukholmaa.
Soturikuninkaan
sormi osoittaa kohti
itää.

Taikauskoa, taruja ja perimätietoa. Dna:ta, atomeita ja elektronimikroskopiaa. Kaarle XII:n kuolemaa on yritetty selvittää kaikin keinoin.

Pekka T. Heikura

Upsalan yliopistossa tehtiin vuonna 2002 erikoinen dna-selvitys. Tohtori **Marie Allenin** tutkimuskohteena oli kolmesataa-vuotias veren tahrима metallinappi.

Siitä löytyi kahden eri ihmisen dna:ta. Toinen niistä sopi kuuluisan kuninkaan dna-profiiliin, joka oli säilynyt monarkin käsikassa.

Oliko **Kaarle XII:n** mystinen kuolema vihdoinkin selvinnyt?

Kavala lanko

Ruotsin suurvalta-ajan viimeinen hallitsija Kaarle XII sai surmansa tasan 290 vuotta sitten, marraskuun viimeisenä vuonna 1718.

Norjaan hyökännyt 36-vuotias soturikuningas oli piirittämässä tärkeää linnoitusta, joka suojasi nykyistä Halden kaupunkia. Kun monarkki iltahämärissä tähysteli juoksuhaudasta vihollisen suuntaan, hänen vasempaan ohimoonsa osui äkkiä luoti. Se lävisti kallon ja tappoi hallitsijan silmänräpäyksessä.

Kukaan ei nähnyt ampujaa. Vaikka kuolemansyynä virallisesti oli vihollisen ammus, levisivät pian villit huhut ja vihjailut, ettei kyse ollut tuntemattoman norjalaisen onnenkantamoisesta vaan salamurhasta.

Kaarle XII:n kohtalosta tuli Ruotsin historian klassinen murhamysteeri. Myöhemmin kehittyi kokonainen kirjallisuudenala, joka on yrittänyt ratkaista epäselvissä oloissa tapahtuneen kuoleman arvoitusta.

Vahvimpana epäiltynä mahdollisen surmatyön toimeksiantajaksi on ollut Hesseinin perintöprinssi **Fredrik**, joka oli naimisissa kuninkaan sisaren kanssa. Naimattomalla Kaarle XII:lla ei ollut perillistä, ja Fredrik halusi varmistaa Ruotsin kruunun siirtymisen omaan perheeseensä ja mieluiten omaan päähänsä.

Teorian mukaan Fredrik päätti siis murhauttaa kuninkaan. Tehtävän toteutti ranskalainen pioneeriupseeri **André Sicre**.

Oli teoria totta tai ei, Kaarlea joka tapauksessa seurasi valtaistuimelle tämän sisar **Ulriika Eleonoora**. Kuningatar kuitenkin luopui asemastaan jo runsaan vuoden kuluttua, ja uudeksi hallitsijaksi nousi – Fredrik I.

Ruumis ja hattu

Kaarle XII:n palsamoitu ruumis lepää sar-

kofagissa tukholmalaisessa Riddarholmin kirkossa.

Vainajan maallisten jäänteiden lisäksi on säilynyt muutakin todistusaineistoa: puhki ammuttu hattu ja niin kutsuttu kuulnanappi, jota Marie Allenkin sittemmin tutki.

Kuninkaan arkuu on tähän mennessä avattu neljä kertaa: 1746, 1799, 1859 ja 1917. Viimeisimmällä kerralla ruumiille tehtiin lääketieteellinen tutkimus ja se röntgenkuvattiin.

Kallon tutkimukset paljastivat, että Kaarleen oli osunut pyöreä kuula, jonka halkaisija oli 18–20 millimetriä. Hattuun tullut reikä tarkensi läpimitäksi 19,5 millimetriä. Ammus oli mennyt läpi valtavalla voimalla, mikä viittaa siihen, että surmanlaukaus oli ammuttu läheltä.

Norjalaissotilaiden musketeilla ammuttiin halkaisijaltaan 16,5–17,3 millimetrin luoteja. Heidän pienimpien tykinkuuliensa halkaisija taas oli 22 millimetriä. Kuulansirpale olisi voinut olla pienempi, mutta tykillä norjalaisten tuskin kannatti umpimähkään pimeässä ampua, varsinkin kun aseet olivat kalliita ja osumistarkkuudeltaan heikkoja.

Ruotsalaisten muskettien, kiväärien ja karbiineiden lyijykuulat olivat 18–19-millisiä. Kuninkaan kallosta ei röntgenkuvauksessa kuitenkaan löytynyt jälkeäkään lyijystä.

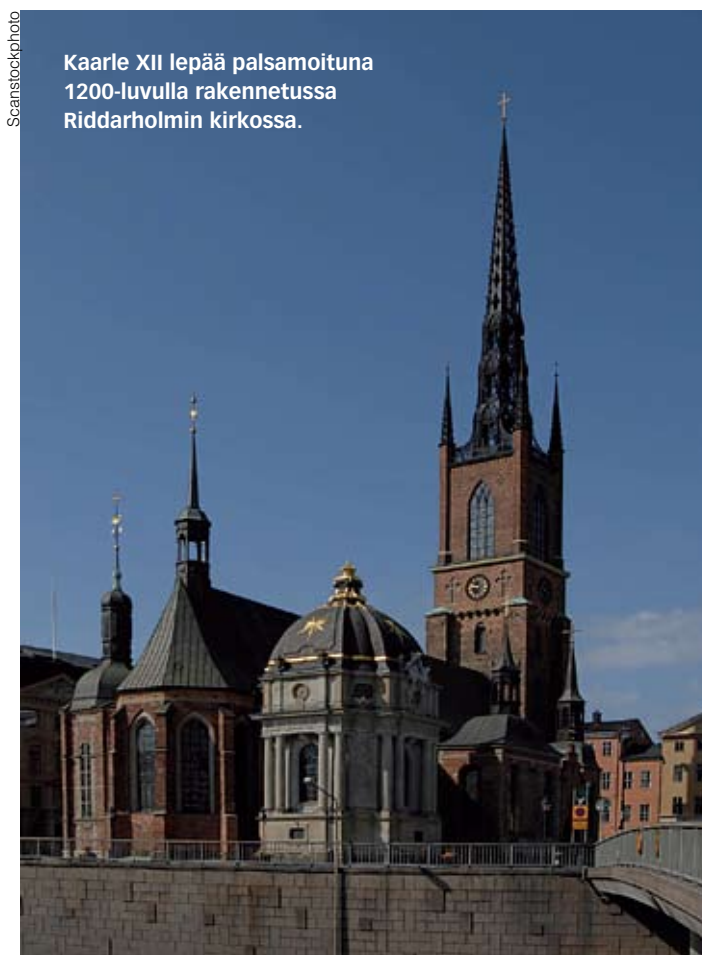
Vasikan- ja lampaanpäillä tehdyt kokeet todistavat, että lyijyammuksista jää aina jäämiä. Vaikka palsamoinnin tehnyt henkilääkäri **Melchior Neumann** olisi ollut kuinka huolellinen, hän ei olisi mitenkään saanut pienimpiä siruja pois. Lyijyjäämiä oli sitä paitsi yhä kuninkaan vasemmassa jalassa, johon osui luoti Ukrainassa kesäkuussa 1709.

Kuuluisa kuulnanappi puolestaan sopii sekä kallon että hatun reikään. Se halkaisija on tasan 19,5 millimetriä.

Takinnapista ammus

Tarinan mukaan aikalaiset uskoivat, että Kaarle XII oli haavoittumaton. Tavalliset luodit eivät kyenneet häntä vahingoittamaan.

Kuninkaan hengiltä ottamiseen tarvittiin siksi jotakin erikoista. Murhaajan on

Kaarle XII lepää palsamoituna 1200-luvulla rakennetussa Riddarholmin kirkossa.

Sotilaallinen nero vai karismaattinen psykopaatti?

Kaarle XII syntyi 17. kesäkuuta 1682. Tuolevan kuninkaan perheessä tuoni oli tuttu vieras. Hänen neljä veljeään menehtyivät jo lapsina. Äiti **Ulrika Eleonora** kuoli 36-vuotiaana vuonna 1693.

Kun 41-vuotiaan isän **Kaarle XI:n** vuonna 1697 tappoi mahasyöpä, 15-vuotias poika kruunattiin hänen seuraajakseen. Perheestä olivat uuden hallitsijan lisäksi jäljellä vain kaksi sisarta.

Menetyksistä huolimatta Kaarlen lapsuuden uskotaan olleen onnellinen. Matemaattisesti ja loogisesti lahjakas poika sai erinomaisen koulutuksen. Monet pitävät häntä myös sotilaallisena nerona.

Taktikkona eli taistelukentällä Kaarle kieltämättä olikin loistava. Sodanjohtajana eli strategina hän kuitenkin epäonnis-

tui, mikä aiheutti Ruotsin romahduksen suuressa Pohjan sodassa 1700–1721.

Suurvallan loppu

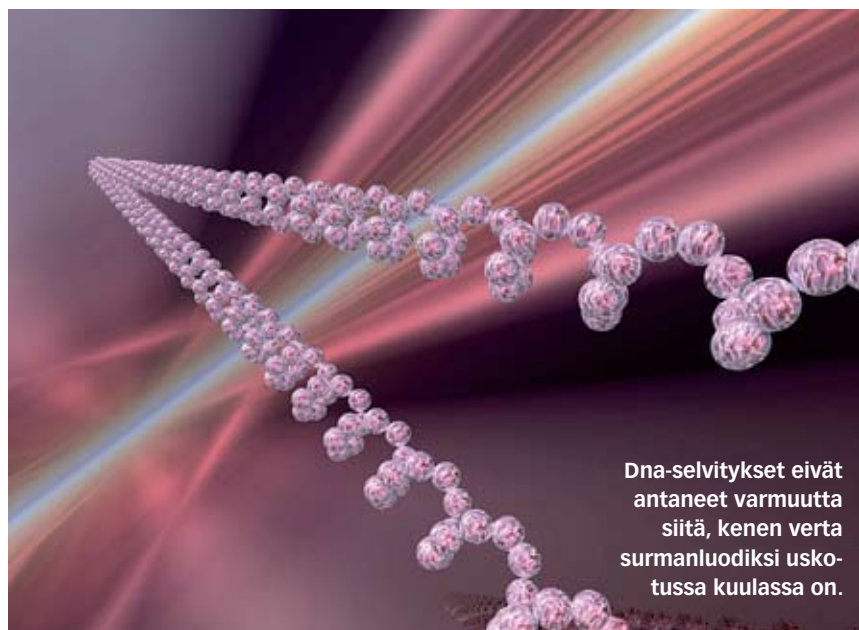
Kaarle oli viettänyt vuosia Puolassa jahaamassa Saksi-Puolan hallitsijaa **August Väkevää**. Sillä aikaa Venäjän **Pietari Suuri** sai rauhassa koota voimiaan.

Kun kuningas vihdoinkin vuonna 1708 hyökkäsi Venäjälle, hän otti äärimmäisen riskin. Pietari kävi taitavaa uuvutusotaa lykäten ratkaisevaa taistelua. Kaarlen armeijoiden yhteistyö petti, ja nuori ruotsalainen harhautui syvälle Ukrainaan, jossa joukkojen täydentäminen oli mahdotonta. Kuningas kärsi tuhoisan tappion Puolavassan kesällä 1709.

Tilannetta Kaarle ei kuitenkaan suostunut myöntämään. Diplomatiikkaa halveksinut hallitsija ei kuunnellut välitysesityksiä eikä taipunut alueluovutuksiin.

Maanpakolaisuuden jälkeen Kaarle palasi kotiin vuonna 1714. Historioitsija **Anthony F. Uptonin** mukaan ruotsalainen oli karismaattinen psykopaatti, joka olisi johtanut koko valtakuntansa tuhoon, ellei olisi jo neljä vuotta myöhemmin kuollut.

Oikeudenmukaisuuden nimissä on sanottava, että kuningas oli alun perinkin mahdollittoman edessä. Vihollisia oli liian monta ja Ruotsin voimavarat heikot. Kaarlen epäonnistuminen vain joudutti suurvaltakauden loppua.

Scansstockphoto

Dna-selvitykset eivät antaneet varmuutta siitä, kenen verta surmanluodiksi uskottu kuulassa on.

arveltu käyttäneen tarkoitukseen monarkin omasta univormuntakista salavivhkaa irrotettua nappia, joka muokattiin vaippaluodiksi. Sen lyijy-ydin olisi päällystetty kovemmallalla metallilla. Surmatyöhön olisi käytetty myös erikoisasetta, murhateorian kannattajat arvelevat.

Perimätieto kertoo, että **Nordstierna** niminen sotilas löysi vuonna 1718 ampumispaikan läheisyydestä kiveä vasten listityneen kuulan. Hän vei kuulan kotiinsa ja kertoi naapureilleen saaneensa käsiinsä kuulun kuninkaan surmanluodin. Papin neuvosta Nordstierna kuitenkin hautasi kuulan läheiseen sorakuoppaan.

Vuonna 1924 pohjoishallantilainen sepämestari **Carl Hjalmar Anderson** oli hakemassa hiekkaa puutarhansa käytävälle samaisesta sorakuopasta. Sieltä paljas-

tui merkillinen pyöreä metallinappi, jonka seppä heti yhdisti paikalliseen taruun Kaarle XII:n kuolemasta. Vuonna 1932 nappi päätyi läheisen Varbergin museoon.

Kuusikymmentä vuotta myöhemmin nappia alettiin ensi kertaa tutkia tarkemmin. Vuonna 1992 selvisi, että kuulanappi on todellakin tehty lyijystä, jonka päällä oli messinkivaippa. Lyijy taas oli todennäköisesti peräisin jostakin saksalaisesta kaivoksesta.

Tällä vuosituhanella kuulanappi alkoi jälleen kiinnostaa tutkijoita, joilla on käytössään uutta huipputeknologiaa. Moni ruotsalainen uskoo, että Kaarlen kuolema voitaisiin vihdoinkin selvittää.

Dna:ta ja atomeja

Nappiin tallentuneen dna-profiilin tunnistanut Marie Allen on eri mieltä. Pelk-

kä dna-profiili on hänen mielestään keho todiste, sillä samanlainen on joka sadanella ruotsalaisella.

Historioitsija **Peter Fromin** mukaan on otettava huomioon sekin, että jo Varbergin museon intendentti **Albert Sandklef** aikanaan veti kuulanapin Kaarlen hatun reiän läpi useita kertoja. Kuulan veri ja dna saatavat hyvinkin olla kuninkaan, mutta ne ovat voineet tarttua hatusta.

Tänä vuonna kuulanapista kiinnostuivat Tukholman kuninkaallisen teknillisen korkeakoulun tutkijat. Heidän mukaansa metallijäämät kuulan sisään- ja ulostuloaukkojen ympäriltä voidaan löytää läpisyielektronimikroskooppilla, joka tarvitsee havaintoonsa vain 500 atomin verran materiaalia.

Kun jäämien kemiallinen koostumus selviää, arvoitus voidaan ratkaista. Jos ne ovat lyijyä, kuulanapin tarina päättyy. Jos löytyy messinkiä, taru kuninkaan takinnapista ja taikaluodista muuttuu todeksi.

Analyysi voitaisiin tehdä päivässä käärinliinoinhin koskematta ja ruumista siirtämättä, tutkijat vakuuttavat. He ovatkin lähettäneet valtakunnanmarsalkan virastoon anomuksen Kaarlen haudan avaamisesta vielä kerran.

Peter From arvioi, ettei edes elektronimikroskooppi anna uutta tietoa. Hänen mukaansa sitä ei tosin tarvitakaan: kuninkaan tappoi taatusti norjalainen luoti. Vihollinen ampui 10-päiväisen piirityksen aikana 34 000 laukausta. Olisiko ihme, että jokin niistä osui monarkkiin?

Kaarle XII:n ruumis ei ole näyttelyesine, joka kaivetaan esiin aina kun tarjolla on uutta tekniikkaa. Antaa kuninkaan levätä rauhassa, From sanoo. □

Kirjoittaja on historioitsija ja vapaa toimittaja. pekka.heikura3@gmail.com